

ZENGINLİK

yiyeceği ve giyeceği varsa onun dilenmesi câiz değildir.

Borçlar hukuku açısından zenginlik kişinin borcunu ödeyebilecek mal varlığına sahip bulunmasıdır. Burada kişinin malının zekâtındaki gibi nisab miktarına ulaşmış olması şartı aranmaz; borçlarını karşılayacak yeterli mal varlığına sahip olan kişi "müsir" kabul edilir ve onun edâ vakti gelmiş borcunu ödemesi farz olup karşı tarafın rızası olmadan edâyı geciktirmesi veya edâdan kaçınması günahıdır. Hz. Peygamber'in, "Zengin borcunu ödemekten kaçınması zulümdür"; "Ödeme gücü bulunan bir kimsenin borcunu ifa etmeyip geciktirmesi onun cezalandırılmasını ve kınanmasını helâl kılar" sözleri (Buhârî, "İstikrâr", 13, 14) bunu gösterdiği gibi ta'zir cezası ve haciz müeyyidelerinin de temelini oluşturur (ayrıca bk. **BORÇ**; **HACİZ**).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ğny" md.; Yahyâ b. Âdem, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1384/1964, s. 110; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Muhibbüddin el-Hafîb), Kahire 1396, s. 147-148; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, VI, 148, 152-155; Serahsî, *el-Mebsût*, II, 182, 190; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 47-49; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye* (nşr. Talâl Yûsuf), Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-tûrâsî'l-Arabî), I, 113, 196; II, 302; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1425/2004, II, 37-39, 41; Muvaḥḥidüddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh M. el-Hulv), Riyad 1417/1997, IV, 117-124; Yûsuf el-Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, Beyrut 1393/1973, I, 147-148, 174-175, 204; Mehmet Erkal, *Zekat-Bilgi ve Uygulama*, İstanbul 2004, s. 203-206; Faruk Beşer, *İslâm'da Zenginlik ve Fakirlik*, İstanbul 2006, s. 29-30; Rahmi Yaran, *İslâm Fıkhdında İhtiyaç Kavramı ve Kurumsallaşması*, İstanbul 2007, s. 61-65; "Ğinâ", *Mv.F*, XXXI, 278-294.

MEHMET ERKAL

□ **AHLÂK.** Farsça'da "değerli taşlarla süslü ve pahalı olan" anlamındaki **zengin** kelimesinden gelen **zenginlik** karşılığında İslâmî kaynaklarda genellikle **ginâ** kelimesi kullanılır (İbn Sîde, VI, 13-14; *Lisânü'l-ʿArab*, "ğny" md.). Râgib el-İsfahânî'ye göre ginâ kavramı Allah hakkında muhtaç olmamayı, insanlar hakkında ihtiyaç azlığını ve bir insanın diğerine göre sahip olduğu mal çokluğunu ifade eder (*el-Müfredât*, "ğny" md.). Kaynaklarda **yesâr** ve **îsâr** kelimeleri de "zenginlik" anlamında geçmekte, ayrıca mal, servet, metâ, rızık, hayır, hazine, kenz, dünya gibi kavramlar zenginlik bağlamında sıkça kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de ginâ kelimesi yer almaz, yetmiş üç âyette bu kökten fiil ve isimler kullanılır. Otuz yakın âyette aynı

kökle ilgili **ğnâ** masdarından fiiller "yarar sağlama, işe yarama" anlamını içerir; bu âyetlerin çoğunda inkârcıların elindeki maddî imkânların kendilerine fayda vermeyeceği belirtilir. Bazı âyetlerde **istiğnâ** masdarından fiillerle inkârcıların Allah'a ihtiyaçlarının bulunmadığını imâ eden tutumları eleştirilir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğny" md.). On sekiz âyette **ganî** Allah'ın ismi olarak geçer. Bu âyetlerin çoğunda insanların iman edip hayırlı işler yapmalarının kendilerine yarar sağlayacağı, bunların Allah'a asla bir şey kazandırmayacağı, çünkü O'nun her bakımdan zengin olduğu anlatılır. Ganî kelimesi tekil ve çoğul (ağniyâ) şekliyle insanlar hakkında da kullanılmıştır. Bazı âyetlerde **meysere** (el-Bakara 2/280) ve **sea** (en-Nisâ 4/130; en-Nûr 24/22; et-Talâk 65/7) kelimeleri "zenginlik", aynı kökten **müsi'** (el-Bakara 2/236) "zengin" anlamında geçer. Mal, nimet, metâ, rızık, hayır, kenz, dünya gibi kelimelerin yer aldığı birçok âyette İslâm'ın zenginlik konusunda bakışını yansıtan önemli bilgiler vardır. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın insanlığa lutfu olduğu belirtilen mal nimet, dolayısıyla bir değer sayılır; hatta insanların meşrû yollardan kazanıp servet sahibi olmaları teşvik edilir; malla ilgili hükümler, ölçüler konur. Malın boş yere harcanamayacağı, kötülüğe alet edilmeyeceği belirtilir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "fzl", "mvl" md.leri). Bu çerçevede yetimin vesâyetini üstlenen kimsenin yetimin malına tenezzül etmemesi, yoksul vasînin de o maldan ancak ihtiyaç ölçüsünce yararlanması istenir (en-Nisâ 4/6). Bir davada şahitlik yapanların, davacı ve davalı arasında akrabalık ilişkisine veya zenginlik-fakirlik durumuna göre davranmaları yasaklanır (en-Nisâ 4/135). Kur'an'da, ilâhî irade ve kudretin mutlaklığı hususundaki temel öğretinin bir sonucu olarak insanları zengin edenin de yoksul kılanın da Allah olduğu bildirilir (en-Necm 53/48; krş. Şevkânî, V, 135, 137). Resûlullah'a hitaben, "Allah seni fakir bulup da zengin etmedi mi?" buyrulur (ed-Duhâ 93/8). Şevkânî, Resûl-i Ekrem'in mal çokluğu anlamında zengin olmadığını belirterek burada onun ihtiyaç duyduğu ve memnun kalacağı ölçüde mala sahip kılınmasının kastedildiğini, gerçek zenginliğin de bu olduğunu söyler (*Fethu'l-kadir*, V, 537-538). Müslümanların yardımıyla evlenenleri Allah'ın kendi lutfuyla zenginleştireceğini, evlenme imkânı bulamayanların ise Allah kendilerini zengin kılacağı kadar iffetlerini korumaları gerektiğini bildiren âyetlerdeki (en-Nûr 24/32-33) zenginliği de bu mâ-

nada anlamak gerekir. Hz. Peygamber'in risâletinin sonlarına doğru inen bir âyette (et-Tevbe 9/74), ilk yıllarda müslümanların çektiği büyük sıkıntı ve yoksulluğun ardından Medine'de refah seviyesi yükseldiğinde münafıkların nankörlüğüne ve sadakatsizliğine vurgu yapılırken Allah'ın ve resulünün onları zenginleştirmesi sayesinde bu seviyeye ulaştıkları kaydedilir. Putperestlerin Mescid-i Harâm'a yaklaşmaları yasaklanınca Mekkeliler'in ticarî kayba uğrayıp geçim sıkıntısı çekmekten kaygılanmaları üzerine, "Eğer yoksulluktan korkuyorsanız bilin ki Allah dilerse sizi lutfuyla zenginleştirecektir" âyetiyle bu tür kaygıların yersizliğine işaret edilir (et-Tevbe 9/28; krş. Taberî, VI, 346-348). Yoksulluğunu gizleyenlerin takdirle anıldığı bir âyette, "Tanımayanlar onları zengin sanır" denilmektedir (el-Bakara 2/273). Zenginlerin servetlerinde yoksulların hakkı bulunduğunu bildiren âyetler (ez-Zâriyât 51/19; el-Meâric 70/24-25), İslâm'ın ekonomik sistemin yapısına dair temel yaklaşımını ortaya koyması bakımından büyük önem taşır. Bu ilkenin pratiğe yansımaları olan zekât, sadaka, infak gibi malî vecibe ve hayırlara ilişkin çok sayıda âyette başka bir açıdan servet sahibi olmanın önemine ve meşruiyet gerekçesine işaret edilir. Buna karşılık Kur'an-ı Kerim'de servetin bir sınav (fitne) olduğuna (el-Enfâl 8/28; et-Tegâbün 64/15), dolayısıyla insanın mânevî ve ahlâkî hayatı için risk oluşturduğuna sık sık dikkat çekilir, ancak inanıp hayırlı işler yapanlar için servetin Allah'a yakınlaşmaya ve âhiret kurtuluşuna vesile olacağı belirtilir (Sebe' 34/37; krş. Taberî, X, 381). Sonuçta malın değerinin ona sahip olmakta değil onu meşrû yoldan kazanmak, kullanmak ve harcamakta olduğu anlatılır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "mvl", "nfk" md.leri).

Zenginlik konusunda çok sayıda hadis vardır. Bir kutsî hadiste, "Benim zenginlik verdiklerim hariç hepiniz fakirsiniz. Benden isteyin ki size rızık ve zenginlik vereyim" buyrulur (*Müsned*, V, 154, 177; Tirmizî, "Kıyâmet", 48). Hz. Peygamber müslümanları insanlardan istemek yerine Allah'tan istemeye (Buhârî, "Teheccüd", 14; Tirmizî, "Da'avât", 92, 115), çalışıp kazanmaya (*Müsned*, II, 314; Buhârî, "Büyüt", 15) teşvik etmiştir. Sahâbî Ebû Mes'ûd el-Bedrî, bir zamanlar Resûl-i Ekrem'in hayır yapmanın faziletinden bahsetmesi üzerine para kazanmak için çarşıda hamallık yapmaya başlayanların sorsularını yüz binlere ulaşan bir servete kavuştuklarını söyler (*Müsned*, IV, 87; Buhârî, "Zekât", 10;

“İcâre”, 13). Resûlullah’ın kendisi de Allah’tan zenginlik dilemiştir (*Müsned*, I, 389, 434, 443; Müslim, “Zikir”, 72). Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Hz. Peygamber’in kırk koyun biriktirdiğini, ayrıca hayatının sonuna doğru Fedek arazisiyle Hayber’in bir bölümünün ona ait olduğunu söyler (*el-Kesb*, s. 132). Bununla birlikte kendisi dualarında doymayan nefisten (Müslim, “Zikir”, 73; Nesâî, “İstî‘âze”, 13, 65), insana sorumluluklarını unutturan fakirlikten, azgınlaştıran zenginlikten (Tirmizî, “Zühd”, 3), fakirlik ve zenginlik imtihanından (*Müsned*, VI, 57, 207; Buhârî, “Da‘avât”, 39, 44-46) Allah’a sığınmış, zenginliğin getirdiği ağır sorumluluk konusunda insanları uyarmış (*Müsned*, I, 304; Tirmizî, “Zühd”, 37), gerçek zenginliğin mal çokluğu değil gönül zenginliği olduğunu bildirmiştir (*Müsned*, V, 183; Buhârî, “Cum‘a”, 29; “Rikâk”, 15; Müslim, “Zekât”, 130). “Erdemli insan için temiz servet ne güzeldir!” meâlindeki hadis (*Müsned*, IV, 197, 202) İslâm’ın zenginliğe yaklaşımının veciz bir ifadesidir. Hz. Peygamber, bir yandan başta Suffe ehli olmak üzere yoksul müslümanlarla ilgilenirken diğer yandan dinî ve içtimaî vecibelerini yerine getiren zengin sahâbîlere her zaman itibar göstermiştir. “Sabır fakirin hali, şükür zengininin halidir” anlamındaki hadis (*Müsned*, IV, 136), zenginlik ve fakirlik konusundaki değer ölçüsünün maddî varlığa değil insanın ahlâkî tutumuna bağlı olduğuna işaret eder. Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Resûlullah zengininin fakire yemek ikram etmesini severdi (*Müsned*, VI, 123, 187; Buhârî, “E‘îme”, 27, 37). Bir hadiste, “Yemeklerin en kötüsü zenginlerin davet edilip fakirlerin çağırılmadığı ziyafet yemeğidir” buyrulur (*Müsned*, II, 241, 267, 494; Buhârî, “Nikâh”, 42). Zenginlerin malından alınıp fakirlere verilmesini isteyen hadisler vardır (Wensinck, *el-Mu‘cem*, “ğny”, “şdk” md.leri). İnsanların canları ve namuslarıyla birlikte mallarını da dokunulmaz kabul eden ve bunları koruma uğruna öldürüleni şehid diye niteleyen hadisler (Tirmizî, “Diyât”, 21; İbn Mâce, “Menâsik”, 76; “Hudûd”, 21) servet edinmenin temel haklardan sayıldığını gösterir. Resûl-i Ekrem gerçek yoksulu “zengin olmadığı halde istemekten hayâ eden kimse” diye tanımlamış (*Müsned*, I, 446; II, 316, 457, 469; Buhârî, “Zekât”, 53), bununla beraber hem acımasız zenginleri hem de anlamsız bir gurura kapılan yoksulları kınamıştır (*Müsned*, V, 153; Tirmizî, “Cennet”, 25). Birçok hadiste (Wensinck, *el-Mu‘cem*, “ğny”, “nfk”, “şdk”, “s’el” md.leri) bir yandan müstağni davranıp in-

sanlardan istemeyenleri Allah’ın zenginleştireceği bildirilerek yoksullar onurlarını korumaya teşvik edilirken bir yandan da zenginler muhtaçlara yardım etmeye çağırılmış, böylece hem onurlu hem dayanışmacı bir toplumun oluşturulması amaçlanmıştır.

Ahlâk ve tasavvuf kitaplarıyla hikmet ve edep literatüründe zenginlik konusu dinî, ahlâkî ve insanî boyutlarıyla ele alınmış; bu çerçevede zenginlik kavramının anlamı ve kapsamı, zengin olmanın mesruiyeti, zenginliğin gerektirdiği ahlâkî ve insanî sorumluluklar, fakirlik ve zenginliğin insanın sosyal itibarına, dünya huzuru ve mutluluğuna etkileri, zenginliğin toplumsal varlığa katkısı gibi konular üzerinde durulmuş; fakirliğin mi zenginliğin mi daha faziletli olduğu sorusu tartışılmıştır. Gazzâlî, ihtiyacı bulunmadığı halde başkasının elindekine göz dikenleri uyaran bir hadisi (*Müsned*, II, 231; VI, 454; Müslim, “Zekât”, 105) naklettikten sonra zenginliği tanımlamanın ve ölçüsünü belirlemenin güçlüğüne işaret eder. Muhtelif zenginlik ölçülerine dair bazı hadisler zikrederek bunlarda farklı şartların dikkate alındığını belirten Gazzâlî sonuçta bakmakla yükümlü olduğu kimselerin bir yıllık beslenme, giyinme ve barınma ihtiyacını karşılayacak maddî imkâna sahip bulunanların zengin sayılması gerektiğini söyler (*İhyâ’*, IV, 214-215). Mâverdî’nin, “Ömür faydasız yerlere tüketilmeyecek kadar kısa, mal gereksiz yerlere harcanmayacak kadar azdır” sözü (*Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn*, s. 106), zenginliğin ölçü ve değerinin malın miktarına değil kullanış amacına göre değiştiğine işaret eder. Râgıb el-İsfahânî’ye göre erdemli insanla erdemsiz insan arasındaki fark şudur: Birincisi zenginliği faziletlerini geliştirmeye katkı yapması, ikincisi zenginliği sırf zengin olmak için ister. Ancak bilgili, erdemli, hür ve âdil insanların zengin olması cahillere göre daha zordur; çünkü onların kendilerini sınırlayan ölçüleri vardır; cahiller ise zengin olmak için her yolu mubah görür (*ez-Zer‘a*, s. 392-395). Kötülüklerle bulaşanları çeşitli hayvanlara benzeten İbn Hazm, gerekli olan yerlere harcamak ve iyilik yapmak için değil sırf mal sevgisinden dolayı zengin olmak isteyenleri herhangi bir hayvana dahi benzetilemeyecek derecede aşağılık varlıklar kabul eder (*Ahlâk ve Davranış Tarzları*, s. 45). Yine İbn Hazm’a göre başkasının malına göz dikmek yerine kendi elindeki az molla yetinen iffetli insanlar Kârûn kadar servetleri olsa da bu meziyetlerden yoksun kalanlardan daha

zengindir. Dünya menfaatleri karşısında başını dik tutanlar, bu menfaatler önünde boyun eğenlere göre daha güçlü ve onurludur; çünkü onlar için şeref maldan üstündür (*a.g.e.*, s. 128). Öte yandan zenginliğin yüklediği sorumlulukların bilincine varmış kimsenin gözünde zenginlik itibarını, huzur, güven ve mutluluğunu geliştirmesi için önemli bir imkândır (*a.g.e.*, s. 82, 249-250).

Rızık ve maişet taksimine dair âyet ve hadislerle sosyal hayatın devamlılığını insanların birbirine ihtiyaç duymasına bağlayan temel düşünceyi dikkate alan İslâm âlimleri, zenginliğin de fakirliğin de Allah’ın kurduğu düzen içinde hayatın gereği olduğunu belirtirler. Mâverdî, insanlar arasındaki çeşitliliğin yaratılıştan geldiğini bildiren âyetlerdeki çeşitliliği (Hûd 11/118-119) Hasan-ı Basrî’nin fakirle zengin arasındaki farklılık diye açıkladığını bildirir (*Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn*, s. 135). Râgıb el-İsfahânî’nin kaydettiğine göre, “Âlemi zenginlikten ziyade fakirlik ayakta tutar” denilmiştir. Nitekim mesleklerin çoğunu yaşatan ihtiyaçlardır. Aynı âlime göre kazanmak bir yünden mubah, bir yünden farzdır. İnsanların dinî vecibelerini huzur içinde yerine getirmeleri bile asgari hayat şartlarını karşılamalarına bağlıdır. Zenginlik konusuna daha çok sosyal faydası yönünden bakan Râgıb el-İsfahânî tasavvufu, kazanmaktan geri durmak diye anlayan ve üretmeden tüketen kendi dönemindeki bir zümrenin piyasaya zarar verdiğinden ve onların yüzünden çarşı pazarda fiyatların arttığından yakınır (*ez-Zer‘a*, s. 377, 380). İsfahânî, aynı kesimin Kur’an’ın cennetle müjdelediği “önde gidenler”i dünyadan el etek çekenler diye anladığını, bunların, “Cinleri ve insanları sadece bana ibadet etsinler diye yarattım” meâlindeki âyete (*ez-Zâriyât* 51/56) dayanarak dünyayı bütünüyle reddettiklerini söyler ve bu anlayışı eleştirir. İsfahânî’ye göre, “Bütün insanlar Allah’ın ailesi olup O’nun en çok sevdiği insan ailesine en faydalı olandır” meâlindeki hadisin de (Ebû Ya‘lâ, VI, 65; Taberânî, VI, 252-253; ayrıca bk. Müslim, “İtk”, 16) gösterdiği üzere en değerli ibadet Allah’ın kulları için faydalı işler yapmaktır (*ez-Zer‘a*, s. 402-403). Mâverdî’ye göre tevekkül gerekçe gösterip fakirliği seçmek gerçekte âcizliktir; çünkü Allah tevekkül ve teslimiyeti çaresizlik durumuna bağlamıştır (*Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn*, s. 215). İbn Teymiyye de temel ihtiyaçları karşılayacak kadar kazanç sağlamanın farz olduğunu, hatta bazı fakihlerin ihtiyaçtan fazla kazanmak için çalışan-

ZENGİNLİK

ların zamanını ibadetle geçirenlerden daha faziletli saydıklarını belirtir. Çünkü ibadetin faydası ferdi, çalışmanın faydası içtimâidir (*Risâletü'l-helâl ve'l-harâm*, s. 96, 101-102). Konuya tam bir sosyolog gözüyle bakan Mâverî topluma huzur ve mutluluk sağlayan şartlardan birinin de madde bolluk olduğunu söyler. Zira bir ülkede bolluk varsa bundan zenginlerle birlikte yoksullar da pay alır, insanlar arasında kıskançlıklar azalır, yokluğun doğurduğu öfke duyguları yatışır. Bir ülkenin giderek daha çok mâmur hale gelmesi, her neslin bir sonrakine önceki nesilden aldığından daha zengin ve mâmur bir ülke bırakmasına bağlı olup bundan dolayı Allah her insanın fıtratına geniş bir emel vermiştir (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, s. 145-146).

Gerek Kur'an'da ve hadislerde gerekse diğer İslâmî kaynaklarda servet biriktirme hususunda nicelik açısından hiçbir sınırlama konmazken nitelik bakımından hem kazanma hem harcama aşamalarında fikhî ölçülerin yanında ahlâkî ilkelere de riayet edilmesi istenmiş, bu konuda yüksek bir vicdanî duyarlılık geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen her türlü kazanma faaliyeti aynı zamanda dinî bir faaliyet ve ibadet sayılmış, dünya hırsına kapılıp bu çerçevenin dışına çıkılması ise ahlâkta ve dindarlıkta bir sapma olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple başta mutasavvıflar olmak üzere İslâm âlim ve düşünürleri arasında zenginliğin insanın dinî ve ahlâkî hayatı için büyük bir tehlike oluşturduğu yolunda yaygın bir anlayış vardır. Ahlâk felsefesindeki dirayetiyle tanınan İbn Miskeveyh'in erdemleri kazanma hususunda yoksulların zenginlere göre daha talihli sayıldığı yönündeki görüşü (*Tehzibü'l-ahlâk*, s. 74) bu anlayışın bir özetidir. Bu bağlamda tasavvuf ve ahlâk kitaplarında fakirlikle zenginlikten hangisinin daha faziletli olduğu tartışılmış, taraflar kendi görüşlerini destekleyen akli ve nakli deliller sıralamıştır (meselâ bk. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, s. 106-116; Mâverî, s. 219). Konuyu etraflı bir şekilde ele alan Gazzâlî'nin kaydettiğine göre Cüneyd-i Bağdâdî yolundaki seçkin çoğunluk fakirliği zenginlikten üstün sayarken karşı görüşte olanlardan İbn Atâ, elindeki şükredip hakkını yerine getiren zenginlinin sabreden fakirden daha üstün sayıldığını söylemiştir. Gazzâlî, ilke olarak zenginlik veya fakirliğin iyi yahut kötü olmasını kişinin Allah ile alakasının olumlu ya da olumsuz etkilemesinde görür. Allah yolunda yürümenin en önemli engeli dünya tutkusudur; bununla birlikte hayatın de-

vamını sağlayacak kadar mal edinmek zorunludur. Çünkü açlık mârifet yolu değil ölüm yoludur. Hz. Süleyman, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf gibi birçok zengini servetleri Allah yolundan alıkoymamıştır (*İhyâ*, IV, 201-205). Öte yandan fakirliği yüceltici nitelikte birçok rivayete ve ünlü sûflerinin sözlerine de yer veren Gazzâlî esas itibarıyla kendisi de bu yönde düşünür (a.g.e., IV, 193-205). Tasavvuf ve ahlâk kitaplarında yer alan ve ilk bakışta zenginliğin yerildiği itibarı veren ifadelerin asıl amacı, doğrudan doğruya zenginliği kötülemek değil zengin olma hırsının ve mal tutkusunun insanı esir edip Allah yolundan alıkoymasına, zenginliğin dinî ve ahlâkî hayata zarar verecek şekilde kullanılmasına karşı insanları uyaraktır.

İbrâhim b. Muhammed el-Beyhakî'nin *el-Mehâsin ve'l-mesâvî'si*, İbn Abdürabbih'in *el-İkdu'l-ferîd'i*, İbn Abdülber en-Nemeri'nin *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis'i*, İbn Hamdûn'un *et-Tezkiretü'l-Ĥamdüniyye'si* gibi âdâb ve hikmetle ilgili derleme niteliğindeki kitaplarda zenginlik-fakirlik meselesinin tasavvufî eserlere göre daha realist bir anlayışla ele alındığı görülür. Bu tür kaynaklarda fakirliğin aksine zenginlik huzur ve mutluluk vesilesi, güç, itibar ve konum aracı, hatta dine yardımcı olarak görülmüş; bununla birlikte zenginliğin yanlış kullanılmasının doğuracağı tehlikeler konusunda uyarılara yer verilmiş; gerek bu konularda gerekse fakirliğin fayda ve zararları, malın yönetimi, servet çeşitleri, dilencililiğin kötülüğü gibi konularda da âyet ve hadislerden, din büyüklerinin, filozofların, şair ve edebiyatçıların sözlerinden bol miktarda örnekler zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "fzîl", "mvl" md.leri; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerʿa ilâ mekârimi's-şerʿa* (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 377, 380, 392-395, 402-403; M. F. Abdülbâkî, *el-Muʿcem*, "şdk" md.; *Müsned*, I, 304, 389, 434, 443, 446; II, 231, 241, 267, 314, 316, 457, 469, 494; IV, 87, 136, 197, 202; V, 153, 154, 177, 183; VI, 57, 123, 187, 197, 202, 207, 454; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Kesb* (nşr. Abdülfettâh Ebü Guddê), Halep 1417/1997, s. 96, 101-102, 106-116, 132; Ebü Ya'lâ, *Müsned* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), Dimaşk-Beyrut 1406/1986, VI, 65; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, VI, 346-348; X, 381; İbrâhim b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Mehâsin ve'l-mesâvî* (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1408/1988, s. 311-321; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, III, 28-40; Taberânî, *el-Muʿcemü'l-evsat* (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), Riyad 1415/1995, VI, 252-253; İbn Miskeveyh, *Tehzibü'l-ahlâk* (nşr. Hasan Temîm), Beyrut 1398, s. 74; Mâverî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 106, 135, 145-146, 215, 219, 259; İbn Hazm,

Ahlâk ve Davranış Tarzları: Nefislerdeki Ahlâkî Hastalıkların Tedavisi (trc. Mustafa Çağrıncı), Ankara 2012, s. 45, 82, 107, 128, 249-250; İbn Side, *el-Muĥkem ve'l-muĥiṭü'l-aʿzam fi'l-luġa* (nşr. Murâd Kâmil), Kahire 1392/1972, VI, 13-14; İbn Abdülber, *Behcetü'l-mecâlis*, I, 205-213; Gazzâlî, *İhyâ*, IV, 193-205, 214-215; İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Ĥamdüniyye* (nşr. İhsan Abbas – Bekir Abbas), Beyrut 1996, VIII, 75-111; Taqıyüddin İbn Teymiyye, *Risâletü'l-helâl ve'l-harâm* (nşr. Abdülfettâh Ebü Guddê, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Kesb* içinde), s. 96, 101-102; Şevkânî, *Fethu'l-kâdir*, Beyrut 1412/1991, V, 135, 137, 537-538; Muhammed Rewâs Kal'acı, *el-Mevsû'atü'l-fıkhıyyetü'l-müeyyere*, Beyrut 1421/2002, II, 1482-1484.

MUSTAFA ÇAĞRINCI

ZENKER, Julius Theodor
(1811-1884)

Alman şarkiyatçısı ve Türkolog.

Ehrenfriedersdorf'ta doğdu. İlk eğitimi papaz olan babası Friedrich Christlieb Zenker'den aldı. Daha sonra Leipzig, Göttingen ve Berlin üniversitelerinde teoloji ve Doğu dillerini öğrenmeye yöneldi. 1837'de Göttingen'de doktorasını tamamladı. Araştırmalarını ilerletmek için Paris'e gitti. Orada Rus Dükü Wittgenstein'in konağında özel öğretmenlik yaptı. 1844'te Almanya'ya dönerek Ernst August Philipp Mann'ın Doğu Edebiyatı Kürsüsü'nde görev yaptığı Rostock Üniversitesi'ne intisap etti ve 1846'da aynı yerde doçentliğe yükseldi. 1846'da üniversiteden izin alarak Leipzig'e gittiyse de geri dönmedi ve çalışmalarını serbest araştırmacı olarak orada sürdürdü. 28 Haziran 1884'te Saksonya bölgesindeki Thum şehrinde öldü.

Eserleri. Telifleri. 1. *De statu imperii Chalifarum sub finem primi, aerae Mohammedanorum seculi* (halife devletinin hicrî 1. yılın sonlarındaki durumu; Göttingen 1837). **2.** *Aristotelis Categoriae, Graece cum versione Arabica Isaaci Honeini filii et variis lectionibus textus Graeci versione Arabica ductis* (Leipzig 1846). **3.** *Bibliotheca Orientalis: Pars I* (Leipzig 1840). Matbaanın icadından eserin yayın tarihine kadar çıkmış tesbit edilebilen Arapça, (Yeni) Farsça ve Türkçe bütün kitapların yazar adlarına göre alfabetik düzenlendiği Latince bir bibliyografyadır. Eserin genişletilmiş Fransızca versiyonunda bu defa yazar adlarına değil ilim dallarına dayalı bir tasnif esas